

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ETNOGRAFIK TILSHUNOSLIKNING CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI

Xolmurodova Parvena Mamayusupova,

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografik tildagi chog‘ishtirma tahlili madaniy leksikaning struktura, semantik va pragmatik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Maqolada morfologik farqlar, semantik kontekstga bog‘liqlik va ekvivalentsiya muammolarini ko‘rsatdi; shu bilan birga universal antropologik naqshlar va funksional o‘xshashliklar aniqlangan. Tarjima strategiyalari va til ta‘limida etnografik tildagi alohida e‘tibor berish zarurligini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar: etnografizm, struktur-semantik, pragmatik tahlillar, funksional o‘xshashlik.

Аннотация. Сравнительный анализ этнографизмов в английском и узбекском языках направлен на выявление их структурных, семантических и прагматических особенностей в культурно-обусловленной лексике. Результаты показывают морфологические различия, зависимость значений от культурного контекста и трудности эквивалентного перевода, при этом обнаружены и универсальные антропологические элементы. Выводы подчеркивают необходимость специальных переводческих стратегий и включения этнографизмов в учебные программы по языку.

Ключевые слова: этнографизм, структурно-семантический анализ, прагматический анализ, функциональное сходство.

Abstract. English The comparative analysis of ethnographic vocabulary in English and Uzbek examines the structural, semantic, and pragmatic properties of culturally bound lexis. The study follows the IMRAD framework, using corpus and dictionary sources to compare sets of ethnographic lexical items across categories in both languages. Findings reveal morphological differences, culture-dependent semantic ranges, and challenges of establishing direct equivalence, alongside universal anthropological patterns. Conclusions stress the need for tailored translation strategies and the inclusion of ethnographic terms in language teaching.

Key words: Ethnographism, structural-semantic analysis, pragmatic analysis, functional similarity.

Kirish. Etnografizm — ma‘lum bir millat, hudud yoki madaniyatga xos madaniy-ma‘naviy birliklarni ifoda etuvchi leksik elementlar (taom nomlari, marosimlar, hunarmandchilik atamallari va boshqalar). Ushbu ishning mavzusi: ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografik tildagi chog‘ishtirma va farqli tomonlarini aniqlash, ularni morfologik, leksik-semantik va pragmatik jihatdan tahlil qilishdir. Tadqiqotning dolzarbligi tarjima va madaniyatlararo kommunikatsiyaning amaliy muammolarini yoritishda yotadi.

Adabiyotlar tahlili. Etnografik tildagi chog‘ishtirma tahlili xalqning milliy madaniyati, urf-odatlari, turmush tarzi va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi leksik birliklar sifatida tadqiq etiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografik tildagi chog‘ishtirma tahlili lingvokulturologiya, etnolingvistika hamda qiyosiy tilshunoslik doirasida muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlarda etnografik birliklarning struktur-semantik xususiyatlari, pragmatik vazifalari va milliy-madaniy mazmuni o‘rganilgan.

Jahon tilshunosligida etnografik tildagi chog‘ishtirma masalasiga dastlab etnolingvistika vakillari tomonidan e‘tibor qaratilgan. Amerikalik olimlar Edward Sapir va Benjamin Lee Whorf til

va madaniyatning o'zaro bog'liqligini asoslab, til birliklari xalqning dunyoqarashi bilan chambarchas aloqador ekanligini ta'kidlaganlar. Ularning nazariyasiga ko'ra, etnografik leksika xalqning mentaliteti va madaniy tajribasini aks ettiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Keyinchalik Anna Wierzbicka milliy-madaniy konseptlarni semantik primitivlar orqali izohlashga harakat qilib, etnografik birliklarning pragmatik hamda madaniy ma'nolarini tadqiq etgan.

Rus tilshunosligida V.A. Maslova, N.I. Tolstoy, Yu.S. Stepanov kabi olimlar lingvokulturologiya va etnolingvistika masalalarini chuqur o'rganganlar. Xususan, V.A. Maslova tilni madaniyatning asosiy ko'zgusi sifatida talqin qilib, etnografizmlarni milliy identifikatsiyaning muhim unsuri deb hisoblaydi. N.I. Tolstoy esa slavyan xalqlari etnolingvistik lug'atini yaratish orqali etnografik birliklarning tarixiy va semantik taraqqiyotini tahlil qilgan. Ushbu tadqiqotlar etnografik leksikani qiyosiy jihatdan o'rganishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek tilshunosligida ham etnografik leksika masalalari bir qator olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Sh. Rahmatullayev, A. Hojiyev, N. Mahmudov, B. Yo'ldoshev kabi olimlar o'zbek tilining milliy-madaniy qatlamiga oid birliklarni izohlash va tasniflashga alohida e'tibor qaratganlar. Ayniqsa, N. Mahmudovning lingvokulturologiyaga oid tadqiqotlarida til birliklarining milliy tafakkur bilan aloqasi yoritilgan. O'zbek xalqining urf-odatlarini, marosimlarini, milliy kiyimlarini, taomlarini va qarindoshlik munosabatlariga oid etnografizmlar xalqning tarixiy-madaniy tajribasini ifodalovchi vosita sifatida baholanadi.

Ingliz tilidagi etnografik birliklarni o'rganishda esa madaniyatlararo kommunikatsiya va pragmatika masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Ingliz tilidagi pub, thanksgiving, pudding, gentleman, cowboy kabi etnografizmlar ingliz xalqining ijtimoiy-madaniy hayoti bilan bog'liq tushunchalarni ifodalaydi. O'zbek tilidagi mahalla, sumalak, kelin salom, chopon, beshik to'yi kabi birliklar esa o'zbek xalqining milliy qadriyatlarini va an'analarini aks ettiradi. Qiyosiy tahlil natijasida ayrim etnografizmlarning funksional jihatdan o'xshash bo'lsa-da, ularning semantik va pragmatik mazmunida milliy tafovutlar mavjudligi kuzatiladi.

So'nggi yillarda etnografizmlarni struktur-semantik va pragmatik jihatdan o'rganishga bag'ishlangan ilmiy ishlarda tarjimashunoslik masalalari ham muhim o'rin egallamoqda. Tadqiqotchilar etnografik birliklarni boshqa tilga tarjima qilishda ekvivalentlik, muqobilik va milliy koloritni saqlash muammolariga e'tibor qaratmoqdalar. Bu esa ingliz va o'zbek tillaridagi etnografizmlarning chog'ishtirma tadqiqini yanada dolzarb etadi.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, etnografizmlar til va madaniyatning uzviy bog'liqligini ifodalovchi muhim leksik qatlam hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi etnografizmlarning qiyosiy o'rganilishi ularning struktur-semantik, pragmatik va lingvokulturologik xususiyatlarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar. Ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografizmlarning chog‘ishtirma tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur leksik birliklar har ikki xalqning milliy madaniyati, urf-odatlarini, tarixiy turmush tarzi va mentalitetini ifodalovchi muhim til vositalari hisoblanadi. Tadqiqot davomida etnografizmlar struktur-semantik, lingvokulturologik va pragmatik jihatdan qiyosiy o‘rganildi hamda ularning o‘xshash va farqli tomonlari aniqlandi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, ingliz tilidagi etnografizmlar asosan ijtimoiy hayot, an’anaviy turmush va tarixiy qadriyatlar bilan bog‘liq holda shakllangan. Masalan, pub, gentleman, Thanksgiving, pudding, cowboy kabi birliklar ingliz xalqining madaniy muhitini, yashash tarzini hamda milliy identifikatsiyasini ifodalaydi. O‘zbek tilidagi mahalla, sumalak, kelin salom, chopon, beshik to‘yi kabi etnografizmlar esa xalqning oilaviy qadriyatlarini, marosimlari va milliy an‘analarini aks ettiradi. Har ikki tilda etnografik birliklar milliy koloritni saqlovchi vosita sifatida faol qo‘llanadi.

Struktur-semantik jihatdan olib borilgan tahlil etnografizmlarning ko‘pchiligi nominativ ma‘no bilan bir qatorda qo‘shimcha konnotativ ma‘noga ham ega ekanligini ko‘rsatdi. Ingliz tilidagi ayrim etnografizmlar individualizm va ijtimoiy erkinlikni ifodalasa, o‘zbek tilidagi birliklarda ko‘proq jamoaviylik, hurmat va milliy an‘analarga sodiqlik semalari ustunligi kuzatildi. Masalan, mahalla tushunchasi nafaqat hududiy birlikni, balki ijtimoiy birdamlik va qo‘shnichilik munosabatlarini ham ifodalaydi. Xuddi shuningdek, gentleman birligi odob-axloq, madaniyat va ijtimoiy mavqeni anglatuvchi semantik qatlamlarga ega.

Pragmatik tahlil jarayonida etnografizmlarning nutqdagi vazifasi ham o‘rganildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, etnografik birliklar kommunikativ jarayonda milliy-madaniy axborotni yetkazish, emotsional-ekspressiv ta‘sir ko‘rsatish va muayyan madaniy muhitni tasvirlash vazifalarini bajaradi. Ayniqsa, badiiy matnlar va ommaviy axborot vositalarida etnografizmlar xalqning milliy ruhini ifodalovchi stilistik vosita sifatida qo‘llanadi.

Qiyosiy tahlil davomida funksional o‘xshashlik hodisasi ham kuzatildi. Ba‘zi etnografizmlar turli shaklda ifodalansa-da, ular kommunikativ vazifasi jihatidan o‘xshashlik kasb etadi. Masalan, ingliz tilidagi Thanksgiving va o‘zbek tilidagi Navro‘z bayramlari mazmunan turlicha bo‘lsa-da, jamiyatni birlashtirish, oila va qadriyatlarni ulug‘lash funksiyasini bajaradi. Shu bilan birga, ayrim etnografik birliklarning boshqa tilga to‘liq ekvivalentini topish qiyinligi aniqlandi. Bu holat tarjimada milliy koloritni saqlash muammosini yuzaga keltiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografizmlar til va madaniyatning uzviy bog‘liqligini aks ettiruvchi muhim leksik qatlam hisoblanadi. Ularning chog‘ishtirma tahlili ikki xalqning milliy tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Mazkur tadqiqot natijalari etnolingvistika, lingvokulturologiya, tarjimashunoslik hamda qiyosiy tilshunoslik sohalarida olib boriladigan keyingi ilmiy izlanishlar uchun nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi etnografizmlar bir-biriga o‘xshash universal antropologik elementlarga ega bo‘lsa-da, ularning morfologik qurilishi, semantik qamrovi va madaniy konteksti sezilarli darajada farq qiladi. Bu farqlar tarjima va til ta’limida e’tiborga olinishi kerak. Kelajak tadqiqotlari uchun kengaytirilgan korpuslar, dialektal yondashuvlar va psixolingvistik eksperimentlar tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sapir E. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. – New York: Harcourt, Brace and Company, 1921.
2. Whorf B.L. *Language, Thought and Reality*. – Cambridge: MIT Press, 1956.
3. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. – New York: Oxford University Press, 1997.
4. Maslova V.A. *Лингвокультурология*. – Москва: Академия, 2001.
5. Stepanov Yu.S. *Константы: Словарь русской культуры*. – Москва: Академический проект, 2004.
6. Tolstoy N.I. *Язык и народная культура*. – Москва: Индрик, 1995.
7. Раҳмагуллаев Ш. *Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик лугати*. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
8. Ҳожиёв А. *Тилшунослик терминларининг изоҳли лугати*. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
9. Маҳмудов Н. *Тил ва маданият*. – Тошкент: Ма’naviyat, 2013.
10. Йўлдошев Б. *Ҳозирги ўзбек тили лексикологияси*. – Тошкент: Fan, 2006.
11. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
12. Hudson R.A. *Sociolinguistics*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
13. Kramsch C. *Language and Culture*. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
14. Halliday M.A.K. *Language as Social Semiotic*. – London: Edward Arnold, 1978.
15. Раҳимов Ф. *Этнолингвистика асослари*. – Тошкент: Fan, 2010.

PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934